HOE KOMEN ADVOCATEN DE CRISIS DOOR?

Aan dit artikel werkten mee: Sabine Droogleever Fortuyn, Francisca Mebius, Stijn Dunk en Kees Pijnappels.

De coronacrisis trekt een zware wissel op advocaten, bleek in het vorige nummer uit onze enquête. We vroegen verschillende advocaten om een nadere toelichting.

DE STRAFRECHTADVOCAAT

‘Ik kom tijd tekort om vooruit te werken in de dossiers van grote zaken die nu stilliggen,’ zegt Nancy Dekens (44). Ze werkt bijna volledig op toevoeging en runt samen met twee andere advocaten Dekens Pijnenburg Strafrechtadvocaten in Amsterdam. ‘Dat komt voornamelijk doordat ik thuis twee kleine kinderen moet opvangen. Mijn partner is bedrijfsarts en heeft het ineens drukker dan ik.’

Het kantoor ervaart dat er minder zaken binnenkomen. ‘Er worden minder mensen opgepakt,’ aldus Dekens. ‘Daarbij moeten wij het vooral hebben van mond-tot-mond-reclame binnen de gevangenis. Daarvoor moet je er wel komen. Dat stukje acquisitie ligt nu stil.’ Dekens wordt nu vooral geconfronteerd met kleinere problemen van cliënten die heel tijdrovend zijn, maar geen omzet opleveren. ‘Denk aan gedetineerden die bang zijn voor corona maar in een meerpersoonscel worden geplaatst. Normaal gesproken zou ik diegene naar iemand anders toesturen, maar dat doe je nu niet. Je wilt die cliënt wel houden voor de echte strafzaak. Ander voorbeeld zijn cliënten die moord en brand schreeuwen dat ze vrij willen komen, omdat ze een partner hebben met een kwetsbare gezondheid.’ Daarbij lopen de kosten door.

Het kantoor heeft een juridisch medewerker en een secretaresse in dienst. Voor de personeelskosten maken ze gebruik van de NOW-regeling. De voorschotregeling van de Raad voor Rechtsbijstand laten ze links liggen. ‘Ik hou niet van leningen. Je moet het op een gegeven moment toch terugbetalen. Ik teer nu op wat ik opzij heb gezet de laatste tijd, maar dat is niet eindeloos.’ Volgens Dekens is de rek eruit. ‘We zijn al zo lang aan het strijden tegen de bezuinigingen. Deze crisis komt er bovenop. We gaan het vermoedelijk wel redden met elkaar, maar het heeft wel echt een prijs. Onze groeiambitie hebben we naar beneden bijgesteld.’ Haar tip voor andere advocaten? ‘Probeer het gezellig te houden met je kinderen. Ga wandelen in de natuur en blijf sporten om je hoofd leeg te maken.’ ▶

Het *Advocatenblad* hield in april een enquête onder advocaten naar de gevolgen van de coronacrisis. De resultaten zijn te vinden in *Advocatenblad* nr. 4 en op <https://www.advocatenblad.nl/2020/04/22/zorgen-nemen-toe-met-duur-van-de-crisis/>.

DE MANAGING PARTNER

Als je managing partner Erwin Rademakers (50) van AKD in maart had gezegd dat zijn kantoor zes weken later volgens jaarprognose zou presteren, had hij je ongelovig aangekeken. 'Dat had ik op dat moment echt niet verwacht. Niettemin loopt het bij ons heel aardig door. Er is wel een verschuiving in de vraag van onze klanten, maar onder de streep zitten we nog op begroting.' AKD Benelux heeft kantoren in Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven, Breda, Brussel en Luxemburg. Het kantoor telt ruim 475 werknemers, van wie circa 225 advocaten. 'Je ziet dat de overnamemarkt minder is geworden, net zoals financieeringen. Veel projecten staan on hold. De vraag naar herfinancieringen is daarentegen gestegen. Ook de vraag naar bestuursrecht en arbeidsrecht

neemt toe. Dat houdt elkaar min of meer in evenwicht.' Aan voorspellingen voor de toekomst waagt Rademakers zich niet. 'Ik ben erg tevreden als het zo blijft. Maar het is koffiedik kijken. We gaan een onzekere tijd tegemoet.' Sinds het begin van de pandemie werkt bijna het voltallige personeel van AKD thuis. Begin mei zijn de verschillende kantoren ingericht volgens de anderhalvemeternorm. 'Sommige collega's vinden het heel leuk om thuis te werken, andere totaal niet. We hebben allang de stelregel dat het niet uitmaakt waar je werkt, zolang je maar werkt.' Rademakers denkt dat de crisis het werken op afstand een blijvende stimulans heeft gegeven. AKD heeft in Rotterdam een ministudio ingericht voor video-opnames, *webinars* en *podcasts*. 'Ik denk dat we er de

afgelopen maand een stuk of twintig hebben verzorgd. De laatste was gericht op woningcorporaties. We telden ruim zestig deelnemers.' De onderlinge cohesie tussen medewerkers krijgt speciale aandacht van Rademakers. De partners hebben wekelijks contact. Het voltallige personeel wordt daarnaast via diverse centrale kanalen geïnformeerd. 'Ik maak zelf deel uit van een M&A-team van zes mensen. Wij bellen elke ochtend samen. Het was altijd al belangrijk om met elkaar in contact te blijven, nu is het essentieel.'

DE SOCIAAL ADVOCaat

Normaal hebben we elke vrijdag inlooppreekuur. Dat is komen te vervallen. Heel vervelend, juist voor de meest kwetsbare groepen. En wij krijgen minder cliënten binnen,' zegt Katja Logtenberg (44) van het Advokatenkollektief Rotterdam. 'Mijn specialisaties zijn ondertoezichtstellingen, uithuisplaatsingen, strafrecht en asielzaken. Veel zaken en zittingen gaan niet door. Je kunt

ook zelf procedures starten maar die worden nooit zo belangrijk geacht dat ze nu behandeld moeten worden. Dat merken wij in onze portemonnee en de rechten van onze cliënten worden geschonden.' Het aantal intakes is veel lager, constateert Logtenberg. 'Vluchtelingen die aankomen in Nederland belanden in een tentenkamp, daar kunnen wij niet bij. In de azc's kunnen wij niet via een veilige lijn bellen, omdat die kamers alleen bestemd zijn voor de IND. Deze cliënten blijven soms dus helemaal verstoken van contact met hun advocaat. Ook worden er Skype-zittingen gehouden over de asielstatus zonder dat mijn cliënten het Nederlands kunnen verstaan. Daarom weigeren wij soms deze zaken te doen.' Logtenberg en haar collega's maken zich zorgen over de toekomst. Ze vergaderen om de week. 'Als sociaal

advocaten hebben we al heel veel moeten bezuinigen, dit komt daar nog bovenop. Hopelijk kunnen we ons hoofd boven water houden. We doen geen beroep op de algemene overheidssteun, wel zijn we met elkaar in gesprek over de voorschotregeling van de Raad voor Rechtsbijstand. Dat kan deels soelaas bieden. De precieze inschatting is lastig te maken, het geeft nu nog een vertekend beeld: je verstuurt eerst nog je recente facturen, de echte klap komt pas in september, denk ik.' De crisis trekt ook persoonlijk een wissel. 'Ik vind het zwaar om alle ballen tegelijk in de lucht te houden: de stress van de werksituatie, maar ook het thuisonderwijs aan mijn kinderen. Muziek maken is voor mij een uitlaatklep. Ik zing, mijn man speelt gitaar. In deze tijden jammen we regelmatig virtueel met vrienden. Dat ontspant enorm.'

Ik was eerst bang dat ik vanwege de coronacrisis geen nieuwe zaken meer zou krijgen, maar dat is niet het geval. Ik heb het eigenlijk heel erg druk,' zegt Esther Visser, advocaat en mediator in personen- en familierecht en sociale zekerheid. Samen met haar twee kantoorgenoten runt zij een sociaal kantoor, Torenhout Advocaten & Mediators in Den Haag. Zij en haar kantoorgenoten merken wel dat de inkomsten teruglopen. 'De zaken lopen bij de rechtspraak niet zo hard door. En ik krijg pas betaald nadat ik een zaak heb afgerond, dus zit ik met een liquiditeitsprobleem.'

DE FAMILIERECHTADVOCaat

Op de sociale advocatuur wordt al jaren bezuinigd. 'Het was al lastig. We hebben weinig reserves. Dus in die zin merk ik het wel. Ik doe veel echtscheidingen, alimentatiezaken, vaderschap. Deze zaken blijven voor een groot deel liggen. Ik hoop dan maar dat de doorstroom van zaken gauw weer aantrekt.' Visser heeft nog geen gebruikge maakt van de voorschotregeling van de Raad voor Rechtsbijstand. 'Dat probeer ik zo lang mogelijk uit te stellen. Net zoals het aanvragen van uitstel van btw-betalingen. Het zijn uiteindelijk toch schulden die je dan opbouwt. Pas als ik helemaal door mijn reserves heen ben, zal ik daar een beroep op doen. Ik denk dat ik het nog een paar maanden kan volhouden.' Zorgen over de continuïteit van haar kantoor heeft ze nog niet. Maar de crisis zet haar wel aan het denken over de toekomst. 'In de sociale

advocatuur is het hard werken, en je verdient niet heel veel. Je hebt weinig reserves. Financieel maakt dat je ook extra kwetsbaar voor een crisis zoals deze. Ik ben nu 54 jaar. Als ik nog iets anders zou willen doen, moet ik daar niet te lang mee wachten. Ik hecht ook aan mijn werk als sociaal advocaat. Ik houd van mijn vak. Maar ik denk toch na over een volgende stap. Door deze crisis zit dat nu een beetje in een versnelling.' Een overstap naar de rechterlijke macht of naar een commercieel kantoor zijn mogelijkheden die Visser overweegt. Het contact met cliënten verloopt nu via video- of telefoonverbinding. Net zoals haar twee kantoorgenoten werkt Visser zelf vanuit haar kantoor. 'We hebben onze eigen kamer. Maar we lopen ook gewoon nog bij elkaar binnen. Daarbij houden we anderhalve meter afstand. Tegelijkertijd zijn we bij wijze van spreken bijna een beetje familie.'

DE INSOLVENTIEADVOCaat

Binnen zijn insolventie- en ondernemingsrechtpraktijk lopen de zaken redelijk door. Seerp Gratama (55), partner bij CERTA advocaten in Amsterdam en Almere verwacht dat het op termijn veel drukker wordt. 'Er is nog geen sprake van een *hausse*, maar ik zie nu al dat faillissementen worden uitgesproken die duidelijk coronagerelateerd zijn. In de reisbranche, de evenementenbranche, horeca en *retail*. Ik verwacht dat de crisis vrij snel tot veel meer faillissementen leidt.' Kantoorbreed ziet Gratama de hoeveelheid werk (twaalf advocaten, acht ondersteunend medewerkers) teruglopen. De advocaten van CERTA met vestigingen in Amsterdam en Almere werken op het gebied van insolventierecht, ondernemingsrecht, arbeidsrecht, vastgoed, algemeen verbintenissenrecht, aansprakelijkheid en

verzekeringen. 'We hebben een periode achter de rug waarin klanten zich oriënteerden op de steunmaatregelen van de overheid. Maar begrijpelijkerwijs wilden zij daar zo min mogelijk advocaatkosten aan uitgeven. In die zin moet je als kantoor ook rekening houden met je klanten.' Zorgen over het voortbestaan van zijn kantoor heeft Gratama op dit moment nog niet. 'We zijn in afwachting van wat er allemaal gaat komen. De crisis gaat misschien langer duren dan de meeste mensen hadden gedacht. Als het gaat om een korte periode kunnen we die zeker overbruggen. Op een gegeven moment moet het werk wel weer aantrekken. Dat geldt natuurlijk voor de hele economie. Het is lastig in te schatten wat de crisis overal en in het bijzonder voor ons kantoor gaat betekenen.' CERTA sluit een beroep op overheids-

steun niet uit. 'Bijvoorbeeld op de NOW-regeling en uitstel van belastingen. Maar we hebben nog geen concrete stappen ondernomen.' Het contact met klanten verloopt op dit moment zo veel mogelijk op afstand. 'Via Zoom of Facetime. Door de crisis is de communicatie met sommige klanten een beetje stilgevallen. Dan kan het zomaar zijn dat je elkaar een tijd niet spreekt. Vandaar dat ik steeds vaker de telefoon pak om te horen hoe het gaat.' ►

DE MIGRATIERECHTADVOCAAT

In het begin van de crisis kwam Jeroen Maas van Delissen Martens in Den Haag niet meer aan zijn werk toe, door de mensen die belden, in paniek. 'Vaak met reisperiodes waarin je als advocaat vaak maar een beperkte rol kunt spelen. Dan kon bijvoorbeeld iemands partner Nederland niet inkomen nadat hij op bezoek was geweest bij zijn ouders. Vanochtend nog belde een Oekraïense advocaat over een hoogzwangere cliënt. Ze zat op een vlucht naar Nederland, of ik *stand-by* kon staan als ze het land niet inkwam.' Maas (46) is gespecialiseerd in gezinshereniging. 'Die aanwas begon vorige week op te drogen, ik maakte me even zorgen dat er misschien niet genoeg werk binnenkwam. Maar nu staat de telefoon weer roodgloeiend. Mijn cliënten laten zich niet snel hinderen door de coronamaatregelen.'

Door de coronacrisis zijn asielzaken zo goed als stil komen te liggen. Ironisch genoeg heeft Maas voordeel van de rust bij de IND. 'Daardoor hebben ze de handen vrij om sneller te besluiten over gezinshereniging: nu vaak binnen één in plaats van normaal drie maanden. De IND is ook soepel met het verlengen van de termijn om naar Nederland te komen na inwilliging van het verzoek.' Delissen Martens telt zo'n dertig advocaten, actief in uiteenlopende rechtsgebieden. 'We draaien nog best goed. De ene sectie compenseert voor de andere. Het thuiswerken gaat goed, ik hoop dat we daar lessen uit trekken. Het is lang niet altijd nodig om met elkaar aan een tafel te gaan zitten. Ik ben altijd al digitaal ingesteld geweest, trok de kar bij technische innovaties. De afgelopen weken heb ik veel onlineworkshops gegeven

aan het secretariaat en collega-advocaten om beter te kunnen werken met onze software.

Ik loop nu twee keer per week hard en doe tijdens het werk ieder halfuur even tien *push-ups*. Ook beoefen ik *mindfulness* en meditatie. Door het thuiswerken sta ik meer in verbinding met mijn twee kinderen, die ik samen met mijn vrouw opvang.'

DE HUURRECHTADVOCAAT

zijn veel zittingen komen te vervallen. 'Soms worden ze schriftelijk gehouden, meestal verplaatst. Voor mij betekent dat eigenlijk vooral een verschuiving van inkomsten.' Plat heeft ondanks de crisis nog geen dag thuis gewerkt. Ze werkte sowieso al in haar eentje in haar kantoor in Drachten. 'Ik heb geen secretaresse en doe alles zelf. Daar heb ik bewust voor gekozen. Cliënten moeten mij direct kunnen bereiken. Ik schrijf ook geen brieven. Alles gaat digitaal, niks wordt geprint.'

Sinds de crisis gaat ruim de helft van haar tijd op aan huurzaken. Met name over de huur en verhuur van winkelpanden. 'Veel huurders hebben hun omzet zien wegvallen en vragen aan de verhuurder om de pijn te delen. Ik probeer in onderling

overleg tot een oplossing te komen. Een oplossing in rechte is momenteel sowieso uitgesloten. Elk geval is anders, per situatie zoeken we een uitweg. Soms is dat opschorting van de huur, soms korting. Maar er zijn ook verhuurders die zelf met een hypotheek zitten.'

Zaken bespreekt ze via de telefoon of via een videoverbinding. 'Dat gaat best goed. Maar je mist wel het persoonlijk contact. Zeker in het begin, als je een zaak aanneemt, is een fysiek gesprek belangrijk.'

Ook het contact met collega's gaat momenteel via de telefoon. 'Netwerkbijeenkomsten zijn er niet. Ik heb vijf collega's om mee te sparren, maar die ontmoet ik niet fysiek. Eigenlijk zijn alle leuke dingen naast het werk komen te vervallen.'

Janet Plat (31) runt sinds zes jaar het Advocatenkantoor Noord, een eenmanszaak in Drachten. Ze is gespecialiseerd in huurrecht en ondernemingsrecht. De grootste verandering die de coronacrisis voor Plat teweeg heeft gebracht, is veroorzaakt door de sluiting van de rechtbanken. Daarmee

Enigszins tot zijn eigen verbazing heeft de omzet van het kantoor van Joop van Zijl (58) nog nauwelijks te lijden gehad onder de coronacrisis. Of dat zo blijft, is onzeker. 'Als het bij mijn cliënten regent, houden ook wij het niet droog.' Mogelijk is dat vooral te danken aan het specialisme van Kantoor Mr. van Zijl in Tilburg. Zijn kantoor (elf advocaten, vier casemanagers en zes ondersteunende medewerkers) legt zich toe op de begeleiding van werkgevers op het gebied van het arbeidsrecht en werknemersverzekeringen. In het bijzonder de ondersteuning

DE ARBEIDSRECHTADVOCaat

van bedrijven die met zieke werknemers kampen, waarbij UWV vaak de wederpartij is. 'We hebben de nodige vragen gehad, vooral over de NOW-regeling, maar veel opdrachten heeft dat niet opgeleverd. Ik heb ook *webinars* over de NOW verzorgd. Daar kwam nog wel wat omzet uit.' Van Zijl noemt zijn specialisatie zowel een voor- als een nadeel. 'Enerzijds kunnen we ons goed profileren, maar anderzijds worden we er wel kwetsbaar door. We doen veel werk dat bedrijven vooral op de lange termijn besparingen op de kosten van arbeidsongeschikte werknemers oplevert. Als bedrijven in de overlevingsmodus gaan, staan ze daar minder voor open. Ik ben daarom aan het kijken of ik ook ander soort werk aan kan trekken.' Van Zijl denkt daarbij vooral aan verbintenissenrecht. 'Het nakomen van contracten, daar gaat

nog een hoop gedoe van komen. Het arbeidsrecht is een onderdeel van het verbintenissenrecht. Wij moeten daarom sowieso wat van het verbintenissenrecht weten, maar we zijn onze kennis al aan het opfrissen.' Het thuiswerken leidt tot weinig kopzorg. 'We zitten weliswaar in Tilburg, maar we opereren landelijk. Onze medewerkers zitten door het hele land, dus we waren al ingericht op het werken op afstand.' De onderlinge binding moet hij wel in het ogen houden, realiseert Van Zijl zich. 'Mijn kantoor heeft een aparte structuur, ik ben de enige eigenaar. Als ik zorg dat ik iedereen spreek en iedereen spreekt mij, dan krijgen we het allemaal wel georganiseerd. Althans voor de korte termijn. Als het lang gaat duren, moeten we iets bedenken om de informele contacten tussen de collega's te onderhouden.'

DE LETSELSCHADEADVOCaat

Caroline Vermaase (54) beheert sinds 2015 haar eigen eenmanszaak in Hoofddorp. De coronacrisis heeft haar nog niet al te hard geraakt. 'In maart was er nog nauwelijks terugloop in omzet merkbaar, in april ongeveer vijftien procent. Dat percentage loopt langzaam op, naarmate het langer duurt.' Aanvankelijk was Vermaase niet eens negatief over de gevolgen van de beperkende maatregelen. Na een emotioneel moeilijk jaar, waarin haar vader ernstig ziek werd en haar moeder overleed, zag ze dit als een kans om bij te komen. Inmiddels wordt ze toch wat ongeduldig. 'Ik haal het grootste deel van mijn zaken uit mijn eigen netwerk, via de LSA en via Slachtofferhulp Nederland. Ik heb helaas nog te weinig verwijzingen van huisartsen en fysiotherapeuten. Daar wilde ik dit jaar aan gaan trekken, maar daar komt nu niets van terecht.'

Vermaase heeft haar eigen kantoor in Hoofddorp, maar werkt nu voornamelijk thuis, conform het advies van de overheid. Haar man en beide kinderen zijn daar ook. 'Ik merk dat mijn productiviteit thuis een stuk lager ligt. Iedereen is thuis. We zitten elkaar toch een beetje in de weg. Bellen is lastiger, je wordt vaak gestoord.' De advocaat zegt nu bezig te zijn met de post-coronaperiode, als de beperkingen worden afgebouwd en de tijd daarna. 'De anderhalvemeternorm is op mijn kantoor wel te realiseren. Ik heb de eerste afspraken daar inmiddels gepland.' Daarnaast bezint ze zich op enkele strategische keuzes. Onder meer over strafzaken waarin ze slachtoffers op toevoeging begeleidt. 'Mijn cliënten moeten nu langer op hun zitting wachten. Terwijl het voor de crisis vaak al eindeloos duurde. Per saldo

wordt het voor hen nog zwaarder, vergt het van mij meer uren en moet ik nog langer op mijn geld wachten.' Ook denkt Vermaase erover om een partner te zoeken. 'Dat staat eigenlijk los van de crisis. Maar ik mis mijn dagelijkse praatjes met collega's over vakinhoudelijke dingen. Ik kan natuurlijk altijd bellen met een aantal collega's, maar dan pleeg je toch ook weer inbreuk op hun tijd. Even bij elkaar binnenlopen is een stuk laagdrempeliger.' ■